

ICS Trekantens højre side

**At forholde sig undersøgende til
omsorgsgiverkompetence-
specielt med fokus på affektregulering og
mentalisering**

Publikationen er udgivet af
Socialstyrelsen
Edisonsvej 18, 1.
5000 Odense C
Tlf: 72 42 37 00
E-mail: socialstyrelsen@socialstyrelsen.dk
www.socialstyrelsen.dk

Forfatter: Lisbeth Rask, cand.psych. Lektor ved Metropol, Institut for Socialt Arbejde

1. oplag.

Indhold udarbejdet af Lisbeth Rask for Socialstyrelsen.
Udgivet 17-11-2015

Der kan frit citeres fra rapporten med angivelse af kilde.

ICS Trekantens højre side

At forholde sig undersøgende til omsorgsgiverkompetence- specielt med fokus på affektregulering og mentalisering.

Af cand.psyk., lektor Lisbeth Rask, Socialfaglig-Efter-Videreuddannelse, Metropol

Den professionelle kommunikation adskiller sig bl.a. fra den konventionelle kommunikation ved at have et ekspliciteret formål, relateret til konteksten. For at nærme sig formålet med kommunikationen kræves overvejelser vedr. valg af kommunikative strategier: Hvad kan fremme eller hæmme udbytte af samtalen?

Det Indholdsmæssige fokus er her ICS trekantens højre side, der omhandler identifikation af omsorgsgiveres potentiale og kompetence på udvalgte områder sat i forhold til barnet eller den unges behov.

For myndighedssagsbehandlere kan samtalen have forskellige formål, relateret til hvor i sagsprocessen, samtalen finder sted.

Myndighedssagsbehandlere kan *både* have brug for at indhente information om, hvordan omsorgsgivere udfolder "grundlæggende omsorg", "stabilitet" etc. i det konkrete samspil med barnet, dvs. hvilke handlinger der udfolder sig. *Og* også have brug for at danne sig indtryk af omsorgsgiveres potentiale og kompetence til at indleve sig i barnet eller den unges indre liv, intentioner, behov og ønsker.

I mange tilfælde kan det være hensigtsmæssigt at interessere for omsorgsgiveres affektreguleringsevne og mentaliseringskompetence¹ og lade (udvalgte) begreber på trekantens højre side danne udgangspunkt for en samtale herom.

Forskellige spørgsmålstyper

Den professionelle har et stort repertoire af kommunikative virkemidler, hvor forskellige spørgsmålstyper er nogle af disse virkemidler.

Der kan skelnes mellem *spørgsmålstyper der har til formål at opnå information og spørgsmålstyper der har til formål at fremme refleksion.*

Der findes ikke retningslinjer for "rigtige" eller "forkerte" spørgsmål, og ofte vil mange forskellige spørgsmålstyper være nyttige at anvende i samme samtale. Det væsentligste er, at den professionelle er fuldstændig opmærksom på, hvilke formål samtalen har og hvorvidt hendes kommunikative strategier er understøttende i forhold til formålet.

*Samtalen kan have til formål, at sagsbehandleren øger sin viden om faktuelle forhold omkring omsorgsgiverne dvs. indhenter information. Derudover kan sagsbehandleren have et ønske om at forstå hvad der sker, forsøge at finde årsagen, forsøge at forklare problemet. Med den intention bliver de såkaldt **lineære** spørgsmål anvendt.*

Formålet med samtale kan være at undersøge og/eller fremme refleksion og til det formål kan de såkaldt **refleksive og cirkulære** spørgsmål være hensigtsmæssige. Formålet kan også være at identificere håb for fremtiden og her kan bl.a. **hypotetiske** spørgsmål anvendes, Formålet kan også være at forsøge at påvirke omsorgsgiverene til bestemt form for adfærd, hvortil man kan anvende de såkaldt **strategiske** spørgsmål (se nedenfor).

Rådgiver kunne også stille spørgsmål der sigter mod at få **forklaringen** "hvorfor kommer I så ofte op at skændes?" Den type spørgsmål rummer tænkningen om at der findes en årsag, der udløser en given virkning. At "fordi min søn provokerer mig kommer vi op at skændes". Eller i sønnens version "fordi min mor er så urimelig og ikke vil acceptere ... kommer vi op at skændes". Denne type spørgsmål er lineære. Der tænkes at være en linje mellem én årsag og én virkning. De lineære spørgsmål kan være nyttige at stille, når sagsbehandler er interesseret i at få indblik i, hvordan omsorgsgiver tænker og forstår det, der sker i familien.

¹ Se "Teoretiske perspektiver på trekantens højre side" (2014) af Ida Skytte Jacobsen og Lisbeth Rask, <http://socialstyrelsen.dk/udgivelser/teoretiske-perspektiver-pa-ics-trekantens-hojre-side>

Spørgsmålene kan imidlertid indsnævre forståelser af de ofte meget komplekse problemer, der er kendetegnende for livet i de familier, der har behov for hjælp fra en sagsbehandler. Og spørgsmålene kan fremme optagethed af, hvem der har "skylden", et tema der kan virke blokerende i kommunikationen.

De lineære spørgsmål kan med fordel suppleres med **refleksive og cirkulære** spørgsmål. De cirkulære spørgsmål kan være nyttige, når rådgiver ønsker viden om relationelle forhold samt søger indblik i omsorgsgivers mentaliseringskompetence. At kunne "se sig selv udefra og den anden indefra", dvs. vise mentaliseringskompetence kræver et vist abstraktionsniveau. Det er derfor ikke hensigtsmæssigt at anvende cirkulære spørgsmål i samtale med en person, der er konkret tænkende.

Et cirkulært spørgsmål til en omsorgsgiver, der er optaget af sine mange konflikter med teenage datteren kunne lyde "Hvad tror du, at din datter ville ønske du gjorde i stedet for at skændes med hende?" Spørgsmålet kan i bedste fald både give rådgiver indblik i omsorgsgivers evne til at forestille sig datterens indre liv: "gad-vist hvad hun kunne tænke sig jeg gjorde?" Rådgiver får indtryk af mentaliseringskompetencen (i forhold til det spørgsmål, på det tidspunkt), og samtidig kan denne type spørgsmål i bedste fald igangsætte en forandringsproces hos omsorgsgiver og dermed, i relationen til datteren, altså direkte være forandringskabende.

Ligesom de cirkulære spørgsmål giver de refleksive spørgsmål anledning til nye tanker. Der spørges ikke for at få et enkelt svar, men med åbne, nysgerrige og fordomsfrie spørgsmål opmuntres omsorgsgiver til at se nye perspektiver på det indtilvidere fastlåste problemkompleks og handlemønster: "Kunne man monstro gøre noget helt andet end at sende ham på værelset næste gang?" "Hvad mon der ville ske, hvis man?" Hypotetiske spørgsmål kan hjælpe til at forestille sig en situation, hvor forholdene er anderledes, hvilket kan medvirke til at give idéer til nye handlinger. "Hvis din søn mødte i skole til tiden hver dag i en måned – hvad mon havde hjulpet ham til det?"

Spørgsmålene kan stilles i en undersøgelsesfase, og frembringe information om omsorgsgiveres potentiale og kompetence til at varetage en række af barnet eller den unges behov. På den baggrund kan det vurderes hvilke indsatser der kan være relevante og nødvendige. Spørgsmålene kan også igangsætte en forandringsproces, hvis motivation og potentiale er til stede.

De strategiske spørgsmål kan også kaldes "ledende" spørgsmål, dvs. spørgsmål der vil fremme en bestemt forståelse eller idé til handling, som spørgeren har. "Skal hun ikke tidligere i seng end kl 9?" "Ved du ikke, at det er forbudt at slå sine børn?" Strategiske spørgsmål er ofte normative og efterlader kun et "rigtigt" svar, hvorfor samtalerummet snævreres ind. Med fordel kan et strategisk spørgsmål omformes til et udsagn: "Det er ikke tilladt at slå sine børn".

Det kan være en god øvelse for professionelle at overveje, hvilke erfaringer man har med udbytte af forskellige typer spørgsmål – herunder hvilke man selv har mest glæde af at få stillet i forskellige situationer. Der findes ikke entydig rigtige spørgsmål, men som tidligere nævnt fremmes forskellige formål af forskellige typer spørgsmål.²

Eksempler på konkrete refleksive, cirkulære og hypotetiske spørgsmål

Nedenfor gives en række forslag til spørgsmål der har til formål at få indtryk af omsorgsgiveres affektregulering og mentaliseringskompetence samt stimulere omsorgsgiveres refleksioner, herunder nye perspektiver på situationer og handlemuligheder. Timing, kontakt, motivation, aktuelle belastninger og en lang række andre faktorer i situationen vil spille afgørende rolle for, hvorvidt et spørgsmål "virker" ligesom den konkrete

² Der er tale om spørgsmålstyper fra den systemiske og løsningsfokuserede tilgang, se eksempelvis Jensen, Per og Ulleberg, Inger (2011) "*Mellem ordene, kommunikation i professionel praksis*", Gyldendal, Akademisk.Oslo
Jensen, Per (2009) "*Ansigt til ansigt, kommunikations- og familieperspektivet i helse- og sosialarbejd*", Gyldendal, Akademisk. Oslo
Kongsgaard, Leif Tøfting (2015) "*Multiteoretisk praksis i socialt arbejde*", Samfundslitteratur
Tomm, Karl I/(2003) "*Systemisk intervjumetodik, en utvæksling af det terapeutiske samtalen*", Mareld,

formulering altid skal tilpasses samtalepartneres kognitive niveau, eventuelle særlige vanskeligheder og styrker, erfaringer med samtaler etc.etc.
Og den professionelle aktive lytning, kropssprog, sted for samtale, øvrige tilstedeværende m.v. spiller en rolle for hvilken proces der fremmes eller hæmmes.

Grundlæggende omsorg:

- "Hvad mon hun gerne vil opnå, når hun bliver med at kalde på dig efter hun er lagt i seng?"
- "Hvis hun selv kunne bestemme, hvem ville hun så helst hentes af?"
- "Når dit temperament løber af med dig, hvad tror du så det gør ved børnene?"

Stabilitet:

- "Når du følger dine spontane idéer: hvordan tror du det opleves af børnene?"
- "Din søn har ofte skiftet skole, fordi du ikke havde tillid til lærerne. Hvad kan der være af fordele og ulemper for din søn i den forbindelse?"
- "Hvad skete der i den periode, hvor din søns skolegang var stabil?"

Følelsesmæssig varme:

- "Hvad er det bedste/ det værste du kan gøre i forhold til dit barn? På hvilke måder har hun vist dig det?"
- "Hvad tror du, dit barn lægger mærke til hos dig, når du er særlig vred/ked af det/ glad? Og hvilken betydning har det for hende?"
- "Når du føler varme og kærlighed til dit barn – hvad kan der så være sket, eller hvad kan dit barn have gjort? ... Ved hun, at netop dét varmer dit hjerte?"

Stimulering:

- "Du siger, at din datter plager dig om, at I skal lege sammen. Og du mener, hun skal lære at beskæftige sig selv. Er der mon en måde I kan "mødes" på?"
- "Din søn gør dig ked af det, når han klarer sig dårligt i skolen. Og så vil du have han laver lektier længere tid hver dag. Hvordan mon din ked-af-det-hed registreres af ham?"
- "Hvis dine børn pludselig var begyndt at rydde op efter sig – hvad mon så havde fået det til at ske?"

Sikkerhedsaspekter:

- "Hvordan opfatter dit barn det, når du forbyder hende at gå til fest? Hvad mon hun tror, er din begrundelse?"
- "Når du bliver hidsig, fordi du har opdaget, at hun ikke fortalte sandheden om, hvor hun var – hvordan mon det så er at være hende?"
- "Hvis du selv kunne bestemme, hvad ville du så prioritere højst i forhold til børnenes sikkerhed?"

Vejledning og grænsesætning:

- "Når du har taget mobilen fra hende, hvad betyder det så for hende?... Kunne du have gjort noget andet, der havde den effekt, du ønsker?"
- "Hvordan mon det er for din søn, når han er sendt på værelset under måltidet?"
- "Du siger, det er nødvendigt at råbe højt for at hun forstår. Hvordan har du det med at sætte grænser på den måde?"